

"Althusser?" ... "Presente!"

Da den franske filosof Louis Althusser døde for nylig, gik det relativt stille af. Dette er bemærkelsesværdigt, når man betænker postyret, da Sartre døde - men også da Foucault og Lacan døde. Ja, da Barthes døde. Det er bemærkelsesværdigt - men ikke så underligt endda. Sartre var filosof i den klassiske stil, et nationalt klenodie der kunne hædres i mangel af bedre. Foucaults værk var ufærdigt, og ikke færdigt med ham; tilsvarende med Lacans. Som den gode skribent han var, vil Barthes altid finde beundrere blandt mindre gode skribenter. For en stund hviler der en relativ - eller i det mindste mulig - udødelighed over disse personer, der testamenterer et værk. Anderledes med Althusser. Han er ikke noget smukt lig; han var et levende lig - et lig i lasten for mange af dem, for hvem han var læremesteren.

Det er Nietzsche, der har påpeget problemet med at fattes læremestre, opdragere. Som Nietzsche kunne forbruge Schopenhauer, således har et par generationer af intellektuelle kunnet forbruge Althusser - hvad enten de var for eller imod ham. Som Nietzsche døde Althusser to gange. Han var katolik, modstandsmand, kommunist, morder, sindssyg - fanget i kirken, koncentrationslejren, partiet, ægteskabet, depressionen; men han var også lærer. Althusser er en af de mest markante filosofiske profiler i det 20. århundrede. Marx, Nietzsche og Freud lærte os, at det-at-se ikke var en simpel sag - hævdede Althusser. Althusser lærte os, at det-at-læse er en problematisk affære.

Nu er Althusser endelig død. Det ville imidlertid være en intellektuel brøler at betragte ham som en død sild. Vi vil næppe komme til at læse hans efterladte skrifter, thi ingen kan tjene sig hæder, position eller penge i den anledning - og hvem interesserer sig i øvrigt for Machiavelli, for Rousseau eller for Marx? Hvem interesserer sig for livsfallenters selvbiografier og romaner? Hvem vil ikke hellere fortrænge en lærers forførelse end indrømme, at den åbnede dén seksualitet, vi kalder intellektualitet? - Men der foreligger dog et værk, en række interventioner, af klare tekster i en beundringsværdig, knap stil. Det er tekster, der stadig bør læses. Ikke for Althusseres skyld - for tænkningens skyld.

Omtalte Althusser var "marxistisk filosof". Hans værk handler om forholdet mellem marxisme og filosofi. Det handler tilsyneladende om marxismen som filosofi og dermed om at være marxist i filosofien; sådan var Althusseres selvforståelse. Set i genlæsningens interpreterende bakspejl - i mindetalens pyntende erindringsforskydning - handler værket måske snarere om at være filosof i marxismen, dvs. om at *tænke* i marxismens vokabular. I det mindste giver dette sidste perspektiv en anderledes indgangsvinkel til Althusseres univers. I stedet for at læse Althusseres tekster som kommentarer til og udlægninger af Marx kan man læse deres *egensindighed*, og vil da finde en tænkning, som på sin vis er tidstypisk i sin

kontaktløse parallellitet til tilsvarende bestræbelser i det 20. århundredes filosofi. Alle de nye traditionsdannelse kan finde en demarkering i Althusseres tænkning; han tænker ganske enkelt i demarkationer.

Opfatter man Althusseres tekster som Marx-kommentarer, fremstår marxismens krise, og senere den marxistiske forstenings død, umiddelbart også som Althusseres krise og død. Som Luc Ferry og Allan Renault skriver i deres betydningsfulde bog om "68-tænkningen" er Althusser outdated som Beatles-plader og Godard-film - noget man kan se tilhører ens fortid, men også noget man definitivt har lagt bag sig. Dette er en slående karakteristik - hvis man da ellers har det sådan med Beatles og Godard! Men den er slående, fordi Althusser for Ferry og Renault forblev Marx-udlægger - underforstået ikke andet end Marx-udlægger, ligesom hans elever i øvrigt er blevet Spinoza-kommentatorer. Derfor kan de fremhæve Pierre Bourdieu på Althusseres bekostning som 'den franske marxisme', og som en position, der har foretaget skredet fra filosofi til sociologi.

Ferry og Renault har ret i denne karakteristik - men af forkerte grunde. Netop det, de anser for grunde til at diskvalificere Althusser, er hans styrke. Althusser var ikke kun - eller ikke først og fremmest - Marx-udlægger; Althusser var ikke en selvpromoverende, fransk omsætning af den tyske tænker Karl Marx; og Althusser ville aldrig drømme om at gøre filosofien til sociologi. Althusser var derimod en egensindig filosof, der tænkte med marxismens tekster som materiale for at insistere på en selvstændig filosofisk praksis - en praksis, Marx havde åbnet for med opdagelsen af historiens kontinent. Althusser engagerede sig ikke i folkets sag. Nej, Althusser tog det proletariske standpunkt. Hans position var klar og var ikke resultatet af et valg. Forestillingen om det engagerede valg kunne sammenfatte dét, han bekæmpede, nemlig enhver form for pragmatisme og idealisme.

Althusser har ikke som suverænt subjekt valgt side i den sociale konflikt; for et subjekt i historien forekommer afgørelsen på et bestemt tidspunkt altid-allerede at være sket. Da han traf sit valg, var det valget, der traf ham - ville vi sige. Som kommunist ville han forstå, hvad marxisme vil sige. Han opdager solidariteten mellem kommunisme, den proletariske kamp, materialismen - og videnskab. Det vil sige, han indser, at der i kampen altid-allerede er fordelt positioner, og han indtager så sin position, idet han udpeger den aktuelle modstander, nemlig dén position, som for indeværende forsvarer og repræsenterer borgerlighedens idealistiske ideologi. Althusseres uudgrundelige, uproblematiserede *selvfølgelighed* består i solidariteten mellem arbejderbevægelsens kamperfaringer, materialisme og videnskab. Den metafysik, han implicerer i sin kamp mod metafysikken, kan derfor bestemmes som en altid-allerede-henvisthed til marxismen som enhed af kamperfaring, materialisme og videnskab. Althusseres skrifter er som kampskrifter (positioner, interventioner, demarkeringer) *også* vidnesbyrd om den svære kamp for en forligelse med denne selvfølgelighed. Han er både tvivler og kætter, men tvivlen bunder i en sikkerhed: man er altid-allerede i position. Som subjekt i historien er man ikke subjekt *for* historien - et enkelt moments uafhængighed er aldrig andet end formen for dets afhængighed. Heller ikke filosofien er uskyldig. Således kan man fatte Althusseres investering i den konkrete situation: at tænke i og med marxismen.

I 'den franske epistemologi's horisont er det givet, at filosofien må have et materiale, at en ny, efter-fænomenologisk filosofi er materiel analytik. Althussers materiale er marxismen. Han vil ikke befri dén filosofi, der er nedsunket i marxismen; han vil ikke overskride, destruere, dekonstruere eller blot lukke metafysikken forstået som henvisthed, selvfølgelighed eller vilkår. Vi må læse Althussers bestræbelser som kampen for en efter-heideggeriansk position, der hinsides al afsløringskunst, ser sig nødsaget til at forlige sig med henvistheden i positionen. I Althussers epistemologiske horisont kan videnskaben fungere som referent, og derfor er det ham alt om at gøre at fremstille marxismen som *videnskab*, som videnskaben om historien overvindende al historiefilosofi. Hos Althusser indgår det proletariske standpunkt - som nødvendigvis er et materialistisk standpunkt - en alliance med videnskaben i form af marxisme; inden for den epistemologiske horisont, der er Althussers, er dette ensbetydende med en investering i fremskridtet. For epistemologien er der nemlig ét sted i denne verden, hvor det kun går fremad, og det er i videnskaben. Epistemologiens videnskabsnorm sanktionerer på underfundig vis en bedre verden for masserne. Når Althusser som epistemolog vil give videnskaben dén filosofi, den fortjener, så er det samtidigt den filosofi, de kæmpende masser fortjener. Dette perspektiv er 'filosofi som revolutionens våben'. Det betyder netop ikke, at Althusser *har* en filosofi, end ikke en marxistisk filosofi, men det betyder, at Althusser udøver en filosofisk praksis, der bl.a. fremstiller Marx' praksis, så den ligner Althussers egen.

Den første af Althussers afgørende investeringer er dermed en ny *praksis* for filosofien. Med åbningen af historiens kontinent må filosofien ændre karakter. Det er Marx' lærestykke. Med ændringen af historie-kategorien er det ikke længere meningsfuldt at tænke filosofi som en speciel diskurs med en egen historie fra Thales til Heidegger. Netop en sådan traditionalisme må Althusser bekæmpe. Filosofien har ingen historie. Filosofien må blive noget andet, og det er dette andet, Althusser forsøger at tænke i og med Marx. At give den nye historieteori dén filosofi, den fortjener, viser sig imidlertid ikke at være nogen simpel sag, og Althussers tekster kan da også indlæses som gentagne og ulige forsøg på at bestemme filosofiens nye rolle. Men igen er ét sikkert, nemlig at den har en rolle at spille, og at den er ny.

Filosofien bliver en analytisk praksis, der splitter komplekser og henviser dem til deres sociale solidaritet. Filosofien er dét, Kant kaldte en 'Kampfplatz'; men at ville bilægge stridighederne gennem en 'evig fred' via en bestemt form for filosofi er en fornægtelse af filosofien som teoretisk kamp, men ikke desto mindre en kamp, og dermed en kamp som *også* er en social kamp. Som en sådan kampberedthed er Althussers praksis indimellem skandaløs, men den er altid et angreb på tilforladeliggørelsen og pænheden. Filosofien er i sidste instans klassekamp i teorien. Filosofien er politisk i den forstand, at den skal slå sine slag mod den dominerende klasses ideologiske hegemoni. Herigennem kan filosofiens rolle præciseres. Det drejer sig ikke om at bringe filosofien ud til folket; det drejer sig ikke om at solidarisere sig med folkets filosofi, eventuelt udtale folkets filosofi klarere for folket. Altså ikke *søndagsfilosofi* - hverken i form af formidlende pausefilosofi eller i form af behjælpelig præstefilosofi. For Althusser skal filosofien gøre dét, filosofien kan, nemlig respektere sin

egen teoretiske karakter og intervensere i teorien. Filosofien intervenserer i filosofien - ikke nødvendigvis i de tekster, der kaldes eller kalder sig for filosofi - men i filosofien, således som denne viser sig i de teoretiske diskurser, som tænkning og som spontan ideologi; man kan altså også intervensere i den traditionelle filosofiske diskurs uden pietet for traditionen som tradition, thi også (eller selv) i filosofien findes der tænkning og spontan ideologi. Når filosofien i sidste instans er klassekamp i teorien, betyder det, at de afgørende teoretiske slag faktisk slås her; men en filosofisk praksis - selv som, eller netop som analytik - kan ikke fungere uden *kategorier*. Althusser bestemmer simpelthen filosofien som kategoriarbejde, der bearbejder problematikken for at ændre dem. Hans læsninger giver sig ingenlunde hen; og i dag er selve problemet den andægtige hengivenhed til de store - og sågar til de små - af traditionens tekster.

Kategorien 'i sidste instans' hører til blandt Althusseres vigtigste redskaber. Det er en kategori, man med lidt velvilje kan finde hos Engels og kan finde antydnet hos Marx. Ingen Marx-filologi kan imidlertid fremhæve denne kategori på dén måde, Althusser har udarbejdet den; men kun en position, der ser ham som Marx-udlægger, kan opfatte dette sagsforhold som en *kritik*. Man kan let gøre Althusser rangen stridig som Marx-filolog; det er ikke nogen sag at *studere* Marx og *Kapitalen* mere omsorgsfuldt end Althusser. Men når det kommer til at *læse* Marx og *Kapitalen* som filosof og ikke studere som filodox, stiller sagen sig anderledes. Hvis man ser hans praksis som en vinder filosofiske kategorier, stiller sagen sig anderledes. Kategorien 'i sidste instans' spiller en vigtig rolle i forbindelse med at fremstille *et hele* som noget andet end totalitet, nemlig som en altid-allerede-givet-struktur. Kategorien er så at sige det afgørende, men også det marxistisk legitimerende 'touch' på en problematik, der i det væsentlige er hentet andre steder fra, nemlig fra psykoanalysen og lingvistikken - og fra Mao, altså fra nye erfaringer. Det egentlige spil handler om dialektikken og dermed om at forstå, i hvilken forstand den marxistiske dialektik adskiller sig fra den hegelske. Marx-filologien har med stor ret påvist, hvorledes Marx materialiserer den hegelske dialektik - og i det hele taget er det lettest at se lighedspunkter mellem de to former for dialektik. Det, Althusser har øje for, er *forskellen*; men hans forskelsmarkering peger på sin forskel gennem en overraskende lighedsmarkering. Det er ikke Marx, der ligner Hegel, men Hegel der næsten er Marx i sit opgør med oprindelsen og subjektet; og Marx og Hegel ligner hinanden, fordi de i virkeligheden mest af alt ligner Spinoza. Keine Hexerei, nur Behändigkeit. Sagens kerne er opgøret med oprindelsestænkningen, og i lyset heraf bliver alle katte grå. Når Hegel jo alligevel ikke helt er Marx, skyldes det, at Hegels filosofi handler om bliven-subjekt, og dermed opnår et slutpunkt, der kan kaste lys på sin oprindelse. Heroverfor insisterer Althusser på en *uensartet* begyndelse og en *uensartet* udvikling, som hverken er eller har oprindelse eller slut-mål. Til at beskrive denne proces hentes nye kategorier ind med inspiration fra andre diskurser. Først og fremmest spiller Freud en langt mere fremtrædende rolle i kategoriarbejdet end de officielle bekendelser indrømmer. De freudske forestillinger om drømmearbejdets logik og om historiske begivenheders overdetermination skaber i dialektikkens problematik en logicitet som kun af navn - men netop også af navn - fremstår

som marxistisk *dialektik*. Underforstået: Althusser har produceret en ny erkendelse, men af gode grunde lader han den fremstå i et bestemt vokabular.

Noget tilsvarende kan siges vedrørende en anden af de afgørende investeringer. Althusser har selv vist, at erkendelse er *produktion*, og praktisk - omend utilsigtet - demonstreret, hvorledes denne produktion går for sig. Der findes en problematik, som bearbejdes ved hjælp af et teoriapparat, hvorved der frembringes noget nyt. En effekt viser sig i form af en ny problematik. Med denne arbejds- eller produktionsforestilling mener Althusser at have revolutioneret erkendelsesteorien. Igen med Spinoza som rambuk får han distanceret sig fra et subjekt, der tilegner sig et objekt, idet han mener, at subjektet er blevet til et producerende, anonymiseret erkendelsesapparat, samt at dét objekt, dette apparat producerer og producerer på, er et erkendelsesobjekt og ikke et realobjekt. For at denne manøvre ikke skal kunne anses for nok en udgave af idealismen forsikrer Althusser sig ved at insistere på realobjektets primat over erkendelsesobjektet og ved yderligere at insistere på, at denne første insistering har primat over den anden, som er insisteringen på forskellen mellem realobjekt og erkendelsesobjekt. Althusser reformerer såvel subjekt som objekt, men han ville ikke kunne overvinde modsætningen uden at overvinde erkendelsesproblematikken, og han kan ikke overvinde erkendelsesproblematikken uden at provokere sin selvfølgelige enhed af kamperfaring, materialisme og videnskab i marxismens *form*. Men selv i sin begrænsede rækkevidde får han gjort erkendelsesprocessen genkendelig for epistemologien - og omvendt, således at den konkrete analyse af erkendelsesprocessen må blive analyser af videnskabers reelle udvikling, af de historiske betingelser for erkendelsesproduktion, og ikke en abstrakt, frit i luften svævende filosofisk problematik. Althusser taler om erkendelsesprocessen, men har ingen erkendelsesteori, thi en sådan ville være psykologisme.

Netop kritikken af psykologismen er den sidste af de afgørende investeringer, vi vil henvise til. At mennesket føler sig som verdens centrum er der gode grunde til, men der er ikke gode teoretiske grunde til at bestemme forholdet mellem mennesker og deres verden på denne måde. Det vigtigste er her ordet teoretisk, da det henviser til den spinozistiske og epistemologiske distinktion mellem hverdagsbevidsthed og videnskabelig erkendelse, mellem ideologi og videnskab. Althusser hævder, at mennesket ikke er en teoretisk kategori - og da slet ikke var det hos Marx. Han slår derfor til lyd for en *teoretisk* anti-humanisme, hvilket naturligvis ikke er en invitation til praktisk anti-humanitet. Pointen er, at en teoretisk begribelse af en social formation ikke kan tage hverken udgangspunkt eller slutpunkt i mennesket. I teoretisk forstand er det sociale det inhumane, som konkrete mennesker altid allerede er situeret i for at kunne fremstå som 'mennesker' - kunne vi sige. At selv menneskeligheden kommer til at fremstå inhumant, som blotte bærere af økonomiske funktioner, er ikke teoriens "skyld", men kapitalistiske produktionsforholds artikulationsform.

Mennesket er ikke i centrum for andet end sine egne projektioner, dvs. i ideologien - men ikke i teorien. Selvom teorien kan erklære Gud død, selvom teorien kan erklære Mennesket dødt, så har teorien ikke erklæret de mekanismer, der skaber Gud og Mennesket, for døde; men teorien kan bekæmpe disse mekanismer i form af ideologikritik, og den kan forsøge at

foretage en videnskabelig konstruktion af de forhold, som mennesker udtrykker i deres imaginære forhold til den måde, de lever deres eksistensvilkår på. Marx har nemlig vist, at det afgørende ved en social formation i sidste instans er produktionsforhold, hvorunder grupper af mennesker forholder sig til hinanden og til produktionsmidlerne. Afgørende er altså disse forhold, der under den kapitalistiske produktionsmåde fremstår som udbytningsforhold, der fordeler klasserne. Med investeringen i en ideologiteori, der bestemmer ideologi som repræsentationen af individernes imaginære forhold til deres reelle eksistensbetingelser, kan Althusser gøre op med humanismen, samtidigt med at han gør op med dennes refleksbestemmelse, nemlig økonomismen, og han gør det ved at påvise, hvorledes den unge Marx' ideer om fremmedgørelse forsvinder i marxismens reelle historie. Når repræsentationen af forholdene kommer i centrum for teorien kan den psykologiske og den eksistensfilosofiske humanisme vises på porten.

Kan man sige, at Althusser forblev en Marx-udlægger, når ingen af hans afgørende investeringer egentlig er specielt marxistiske? Nej. Er det særlig meningsfuldt at sammenligne Althusser med en position, der vil erstatte filosofien med sociologi? Nej. Althusser gør aldrig den marxske historieteori eller filosofi til sociologi. For filosofiens vedkommende fastholder han præcis den filosofiske praksis og problematik. At han stadig har et bedre ry blandt sociologer end blandt filosoffer skyldes ikke alene, at det har vist sig muligt at sociologisere hans kateogier, men også at filosofiens *materialitet* som analytik miskendes af mangel på filosofiske læsninger. Er han passé som Beatles og Godard? Ja. Præcis som Beatles og Godard er han klassisk. Althusser er et lærestykke. Han tager fejl, men på en måde, som gør, at man skal stå tidligt op for at komme på højde med hans nye indsigter, og man skal have tidens nåde på sin side for at overvinde dem.

Althusser har vist, at filosofien må blive en bestemt praksis, og at der som sådan findes filosofiske problematikker, uden at der af den grund findes filosofiske substanser. Han har vist, at filosofien er kamp, og at man altid-allerede er i position; han maner til kamp mod tilforladeligheden, pænheden og søndagsfilosofien. Alt dette forbliver lærdom - også selvom det ikke længere er muligt at forlige sig med den selvfølgelighed, hvormed han kunne udpege sin modstander ud fra marxismens enhed af kamperfaring, materialisme og videnskab. I ethvert *socialt træf*, også de filosofiske, er der konfliktualitet. Der udspiller sig altid et mellemværende med mere end én modstander - uden at alle disse kampe nødvendigvis er overdetermineret af eller i sidste instans kan udråbes som klassekamp. Det er i sig selv et filosofisk projekt at fatte disse slagmarker, hvor man ikke følger aftalte regler, men udøver strategier.

Althusser har vist, at det i dag i bedste fald er meningsløst i værste fald traditionalistisk linievogtmentalitet at ville forstå "dialektikken" uden at tage hensyn til psykoanalysens, lingvistikens og politikens nye erfaringer. I dialektikkens problematik viser sig tænkningens aktuelle status som sådan. En "aktuel" tænkning, der ikke på den ene eller anden måde kan tage hensyn til psykoanalysen, til lingvistikken og til politikken er enten ren kustodefilosofi eller så *teknisk* orienteret, at den knapt længere fortjener navn af filosofi. Han viser, hvorledes filosofien kan blive konkret og tale om det sociale og om dominansforhold

uden at blive sociologi. At vi så i dag er mere forbeholdne over for at beskrive hele den sociale formation på denne måde, betyder ikke, at mange helheder ikke glimrende kan beskrives på denne vis. At Althusser ikke var radikal nok i sin kritik af oprindelsen, subjektet og formålet, betyder heller ikke, at han ikke peger på rette vej - som en rigtig lærer.

Althusser har vist, at man ikke kan blive stående i en traditionel erkendelsesteori. Han har vist, hvorledes såvel subjektet som objektet må reformeres; men han har også vist, at det netop er respekten for videnskaberne *reelle* historie, der kan afværge allehånde filosofiske forsøg på at formulere kriterier og i det hele taget på at hjælpe med bedrevidende mestertænkning. Respekten for videnskaberne erkendelsesproces er både hans styrke og hans svaghed. Styrken er den omtalte afværgeren bedrevidenhed, men det er også en svaghed, fordi der er tale om en implicit idealisering af fremskridtet i denne bestemte form. I dag er der bevægelser både i filosofien og i videnskaberne, der problematiserer de erkendelsesteoretiske rollefordelinger, men det betyder jo ikke, at den ikke vil vedblive at dukke op som psykologisk, dvs. som humanistisk problematik.

Netop dette sidste har Althusser også lært os. Den teoretiske antihumanisme er uomgængelig; men vi står ikke og vælger mellem humanisme og antihumanisme. En videnskabelig begribelse af humanismens problematik bliver anti-humanistisk. En ideologisk eller erfaringsmæssig omsætning af antihumanismens effekter viser sig som praktisk humanisme. Denne indsigt er ingenlunde forpasset - den er højaktuel. Ingen har som Althusser peget på nødvendigheden af en ideologiteori. I dag kan vi udtrykke problematikken som et artikulationsproblem, nemlig spørgsmålet om hvorfor det er, at det sociale som *forhold til forhold* artikuleres som det kulturelle *forhold til noget*: hvorledes delagtiggør det sociale det kulturelle, og hvorledes imagineres det kulturelle ideologisk. Selvom vi i dag ser os nødsaget til at tænke sociale træf og ikke sociale formationer, er det svært at komme uden om, at Althusser har været en god lærer. Selvom vi ikke kan gentage hans positioner er hans strategi stadig bemærkelsesværdig. Den kan - som antydnet - vise, at en aktuel filosofi må få et mellemværende med retraditionaliseringen af den filosofiske diskurs, med dialektikken, med erkendelsesteoriens genstabilisering og med den humanistiske ideologis succes som ny filosofisk universalisme. Althusser har stadig noget at lære os i den henseende, thi man lærer mest af lærerens fejl. Kender man ham ikke, kan man end ikke lære af hans fejl - så: Glem ikke Althusser!

dec. 90